

A 440 éves Alma Mater

Történeti visszatekintő a 440 éves kolozsvári jezsuita és piarista hagyományú Scholára

„Ha a gyökér szent, az ágak is azok.”
(Róm 11, 17)

A kolozsvári Báthory István Elméleti Líceum az idén ünnepelte fennállásának 440 éves jubileumát. Jelen tanulmányunkkal a nagy elődök jelleme és munkája előtt szeretnénk tisztelni és fejet hajtani, akik a ma pedagógusai és diákjai számára tanintézetünk „gyökereit” jelentik. Utódokként csak remélni tudjuk, hogy egy napon felnövünk példaképeinkhez, és maradandót alkotunk mind pedagógusként, mind diákként.

Az intézményesített kolozsvári katolikus oktatás kezdetei Báthory István erdélyi fejedelem és lengyel király nevéhez fűződnek, aki eredeti szándékához híven, szülőföldjén folytatta a Lengyelországban elkezdett iskolaalapítási tevékenységét. Báthory István erdélyi fejedelem és lengyel király a Kolozsváron található tanintézményt a katolikus oktatás fellegvárának alapította, hogy „a jövőre örök időkre és minden korra fennmaradjon” (Báthory István alapítólevele: Emlékalbum, 1930; Veress, 1911, 25. levél). A Schola történetét két szerzetesrend áldozatos tevékenysége határozta meg: az 1579-es alapítástól az egészen 1776-ig tanító jezsuiták, valamint a Mária Terézia felkérésére érkező kegyesrendi atyák (piaristák), akik a rájuk bízott fiatalok nevelését és tanítását 1948-ig folytatták, amikor a kommunista hatalom a szerzetesrendeket feloszlatta, és a felekezeti iskolákat államosította. Az 1948-as államosítás után új fejezet kezdődött a tanintézmény történetében, a „világi” korszak, amikor állami iskolaként, sokszor más tanintézmények befogadott diákjaival és tanerőivel kellett helyálljon és megmaradjon.

A jezsuita korszak (1579–1773/1776)

A Schola története szorosan összefonódott az Erdélyi Fejedelemség történetével, amely a 16–17. századokban az osztrák és oszmán politika, valamint a felekezeti világlángok sodrásában próbált megmaradni.

A jezsuita korszak a tanintézmény megalapozásának az időszaka volt. A humanista szellemiségű Báthory, a Brassóban, Gyulafehérváron, Kolozsváron, Marosvásárhelyen és Nagyszebenben már létező protestáns tanintézmények mellett jezsuiták által veze-

tett iskolát alapított azzal a szándékkal, hogy az erdélyi katolikus szellemiséget megerősítse egy olyan időszakban, amelyben a hitviták és a felekezeti közötti villongások mindennaposak voltak. Nem véletlen tehát, hogy a protestáns többségű Diéta az 1579. október 21–24-i tordai országgyűlésen kizárólag tanításra engedélyezte a jezsuiták letelepedését (Szilágyi, 1877, 31). Ezen események az iskola egyik legviszontagságosabb időszakává is tették ezt, elég, ha a jezsuiták többszöri kiűzésére, visszatérésére és új székházakba való költözéseire gondolunk. Az alapító komoly szándékát mutatja, hogy a jezsuiták működésének anyagi feltételeit is biztosította, hiszen fenntartásukra Kolozsmonostor, Bács, Jegenye, majd Kajántó, Tiburcz és Bogártelke falvakat adományozta nekik, valamint az, hogy azt kérte tőlük, hogy grammatikán és retorikán kívül filozófiát és teológiát, tehát felsőbb fokú tantárgyakat is oktassanak (*Monumenta antiqua Hungariae*, 1969, 341. levél).¹

Báthory István a Diéta jóváhagyása után a Kolozsmonostoron található hajdani bencés apátság elhagyatott épületeit adományozta a jezsuitáknak, akiknek tanintézménye 1579–1581 között Collegium Societatis Jesu Claudiopolis (Jezsuita Kollégium) megnevezés alatt működött. Az 1581. május 12-én Vilnában keltezett oklevéllel (Veress, 49. levél; Varga, 2007, 12), amit XIII. Gergely pápa 1582-ben erősített meg, akadémiai rangra emelte az iskolát, majd 1583-ban szemináriumot alapított, amelynek fenntartását az erdélyi szász papok dézsmájából kellett megoldjanak a jezsuiták (Veress, 85. levél).

A rendszeres oktatás 1580 januárjában kezdődött el, és a két osztályban körülbelül 50 diák tanult (Jakó Zs., 1979, 546). A jezsuiták áldozatos munkája hamarosan meghozta gyümölcsét, hiszen 1581-ben már a városfalak tövében, a Farkas utcában körülbelül 150–200 diákot tanítanak, akik között több protestáns fiataalt is (Veress, 1906, 9. levél). Az 1584-es híradások szerint a tanintézményben a katolikus ifjak mellett már 16 protestáns lelképásztor fia tanult, és a görög-keleti püspök is személyesen kérte unokájának a szemináriumba való felvételét (Jakab, 1888, 325; Biró, 1935, 20). A Rómába felterjesztett dokumentumokból ismert, hogy a diákok Alvares, Ovidius, Vergilius, valamint Horatius műveit tanulmányozták. A főiskolában 1585-ben kezdték meg az oktatói-nevelői munkát, filozófiát és teológiát tanítva; itt a cél a teológiai tanuláshoz szükséges ismeretek megszerzése volt. A feljegyzések szerint a szemináriumi diákok létszáma ebben az évben meghaladta a nyolcvanatot, míg a tanulók összlétszáma 450 volt. Az akadémiai rangra emelt iskola első rektora a lengyel Jacobus Vangrovitius, első tanárai: Francesco Sunieri, Thomány Mátyás és Ladó Bálint, a német Schreck Farkas és Pusch János, az olasz Sfondrato, Szántó (Arator) István, és a krakkói Justus Rabbus voltak.

A jezsuiták félelmetes munkabírással és alapos műveltséggel a humán tantárgyakra összpontosítottak, kezdetben az 1583-ban Antonio Possevino által kidolgozott *Ratio seminarii pontificii et regii administrandi* (Veress, 1906, 15. levél) szerint tanítottak latin nyelven, amely a retorika, logika, latin nyelv tanulmányozására helyezte a hangsúlyt, majd a *Ratio Studiorum*² szerint, amely egységesé tette a jezsuiták tanítási rendszerét.

¹ Báthory 20 fiatal neveltetésének költségeit vállalta; ígéretet tett a kollégium és iskola jövedelmeinek későbbi növelésére.

² *Ratio atque institutio studiorum Societatis Jesu* a jezsuita iskolák 1599–1773 között érvényes tanügyi szabályzata volt, amely egységes tananyagot, tantervet, osztályszerkezetet és oktatási módszereket tartalma-

Az oktatás megalapozására és a nevelés elősegítésére minden jezsuita iskola könyvtárral rendelkezett, amelyben az alpművek és tankönyvek mellett helyet kaptak a korban megjelent más művek is. A Francesco Sunieri vezetésével Kolozsmonostorra érkező jezsuiták, miután megnyitották iskolájukat, megszervezték könyvtárukat is. Egy 1579-ben Vilnában keltezett okirat szerint a jezsuiták az alapító fejedelem költségére könyveket vásároltak, valamint adományként megkapták azokat a könyveket, amelyeket eddig ládákban őriztek a fejedelmi tárházakban (Jakó K., 1991, 13). A könyvtár a következő években egyrészt Szántó (Arator) István jezsuita rendeléseivel, másrészt a reformáció ideje alatt elraktározott nagyváradi és gyulafehérvári püspökségek könyvtárainak még fellelhető köteteivel és templomi kegytárgyakkal gazdagodott (Jakó K., 14–15).

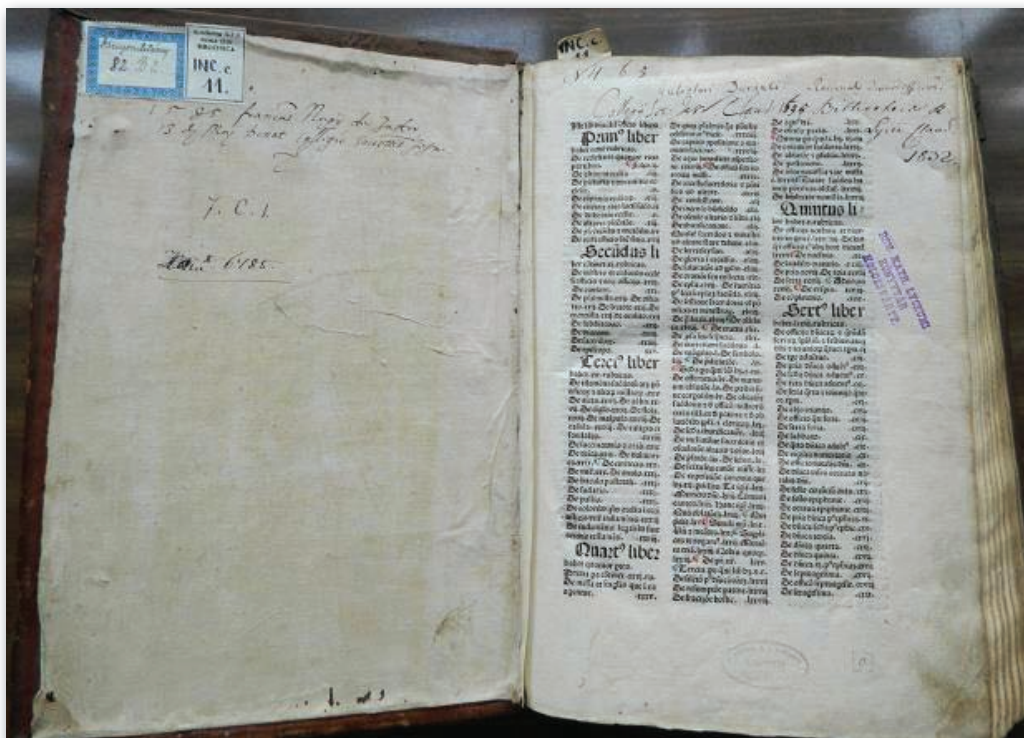
A következő időszakot az erdélyi országgyűlések jezsuitákat érintő döntései határozták meg. Így például az 1588. év decemberében megtartott medgyesi országgyűlés, amely Erdélyből kitiltotta a jezsuitákat (Szilágyi, 1877, 236–248), akik kénytelenek voltak könyvtáruk kötetének egy részét külföldre menekíteni (György, 1994, 19).³ A gyulafehérvári országgyűlés 1595 májusában megengedte a jezsuiták iskoláinak újbóli megnyitását, és elrendelte a jezsuita vagyon visszaszolgáltatását: „A négy bevett vallásnak (kath., ref., luth. és ariana) biztosították a szabad gyakorlatot, de eltörölték az 1588-ban a jezsuiták ellen hozott törvényt, felszabadítván a fejedelmet esküje alól s megengedvén, hogy a jezsuiták Kolosvárra, Monostorra, Fehérvárra beköltözhesenek, úgy azonban, hogy máshová ne telepedhesenek s a más vallásuakat ne háborgassák.” (Szilágyi, 1877, 348). A jezsuiták erdélyi visszatérésében nagy szerepet játszott Alfonzo Carillo spanyol jezsuita. Az iskolában a tanítást 1595 májusában kezdhették meg. Pár év nyugalom után, 1601 februárjában a felekezetek közötti konfliktusok újra fellángoltak, a kolozsvári polgárság a jezsuiták városból való kiűzését követelte (Periş, 1998, 32), majd 1603 nyarán a felbőszült tömeg megrohanta és lerombolta a Farkas utcai rendházat, a templomot és az iskolát: „De a nép a városban másképp értelmezé a szabad vallásgyakorlatot, s a mint a németek eltávoztak, megtámadták a jezsuiták collegiumát, klastromát s templomát, kipredálta, feldúlta azokat, kiűzte a jezsuitákat, kiket Toldy Görgénybe szállított.” (Szilágyi, 1879, 51). Ebben az időben a könyvtár körülbelül 500–1000 kötetet számlált, amely a kor viszonyai között Erdély egyik legnagyobb könyvtárának számított. Bár a romboláskor több kötet megsemmisült, a fejedelem és a város küldötteinek bizottsága szerint a „könyveknek is nagyobb része meg vagy on” (Jakó K., 1991, 27). Ennek esett áldozatul Szamosközy István történetíró Mátyás király budai könyvtárából származó felbecsülhetetlen értékű és gyönyörű Corvinája, Justinus *Epitomen*-je, melyet néhány hónappal azelőtt Marfetti Antal jezsuita páternek kölcsönzött olvasásra (György, 1994, 21–22).⁴ A bejegyzések alapján a könyvek könyvtári kora a legtöbb esetben pontosan megállá-

zott. A Báthory-egyetemen a Ratio Studiorum-ot még nem alkalmazták, hanem a jezsuiták hasonló szellemű korábbi, 1561-es és 1566-os központi utasításait.

³ György Lajos véleménye szerint a könyvek nagy részét valószínűleg Kolozsmonostorra menekítették, ahol Báthory Zsigmond törvénytelen jóváhagyásával egy jezsuita továbbra is tanított és prédikált.

⁴ A menekülő jezsuiták rektora a megmenekített könyveket egy Ötvös nevű kolozsvári polgárra bízta; idővel a katolikus hívek sok kötetet szereztek vissza.

pítható. A könyvtár tulajdonába került legelső kimutatható könyv Skarga Péter (Piotra Skarge) lengyel jezsuitának, Báthory István udvari prédikátorának, *De vitis Sanctorum* (Wilnie, 1579) című lengyel nyelvű könyve, melyet a címlap szerint a kolozsvári kollégium már 1580-ban katalogizált: „Inscriptus Catal. Collegii Claudiopol. Societatis Jesu. Anno 1580” (Jakó K., 1991, 406, 122).⁵

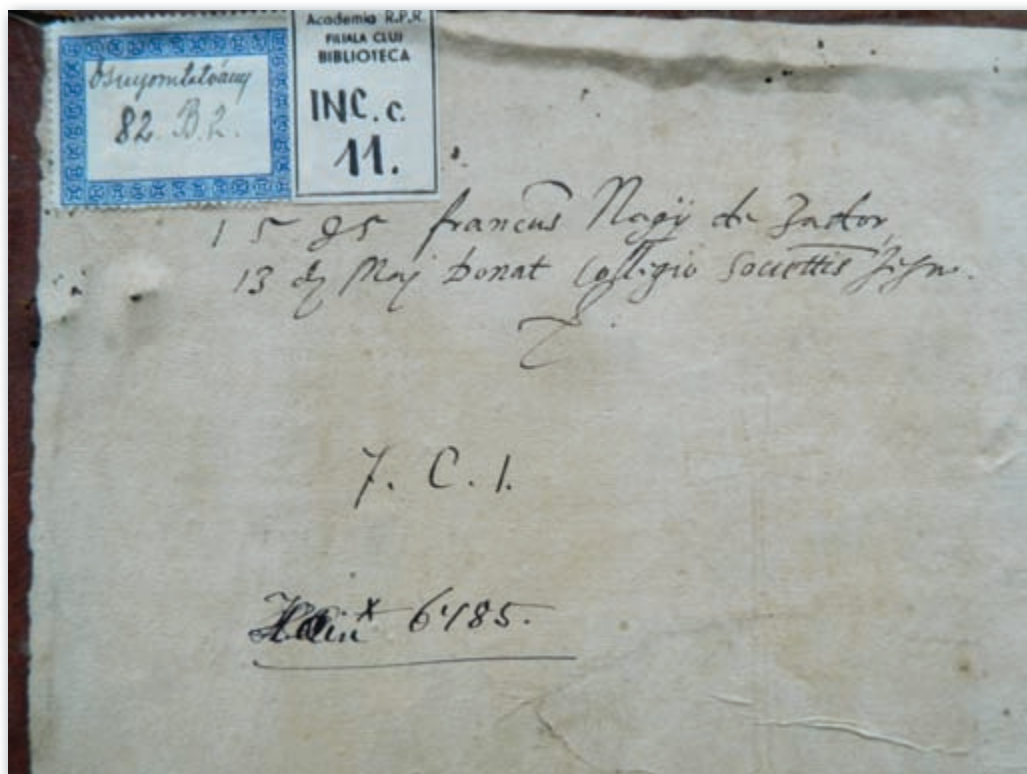
Guilhelmus Duranti, *Rationale divinatorum officiorum*, Norinbergae, 1481

Zádori Nagy Ferenc 1595-ben a jezsuita kollégiumnak ajándékozta Duranti (Guilhelmus Duranti), *Rationale divinatorum officiorum* (Norinbergae, 1481) című munkáját; címlapján nemcsak az ajándékozás ténye, hanem katalogizálással a tulajdonba vétel is fel van jegyezve: „1595 Franciscus Nagii de Zador 13 die Maii donat Collegio Societatis Jesu. Collegii Soc. Jesu Claud. 1595” (Jakó K., 1991, 161, 88).⁶ A Nizolaus sive Thesaurus Ciceronianus (Basileae, 1583) bejegyzése arra utal, hogy a szemináriumnak

⁵ Megtalálható a Kolozsvári Akadémiai Könyvtárban, C. 55297 jelzet alatt.

⁶ Megtalálható a Kolozsvári Akadémiai Könyvtárban, Inc. C. 11 jelzet alatt.

már akkor külön könyvtára volt: „In usum Seminarii Claudipolitani S. J. 1596.” Ezek a könyvek kétségtelenül a könyvtár legrégebb kötetei közé tartoztak.

„1595 Franciscus Nagii de Zador 13 die Maii donat Collegio Societatis Jesu. Collegii Soc. Jesu Claud. 1595.”

A jezsuiták 1603 szeptemberében tértek vissza Kolozsvárra. Új székhelyük az addig unitárius kézben lévő főtéri templom, plébánia és iskola lett, amelyet a már itt tartózkodó Giorgio Basta tábornoktól kaptak meg (Szilágyi, 1879, 236).⁷ A jezsuiták kétévi tartózkodás után, 1605 nyarán a városi tanács felszólítására, három nap alatt kellett Kolozsmonostorra költözzenek; ezen intézkedések hatására a rektor az értékesebb köteteket megtartotta, a többi katolikus híveknek és székelyföldi papoknak osztotta szét. Az erdélyi rendek 1607 júniusában feliratban közölték Mátyás főherceggel a jezsuiták kiutasításról hozott határozatukat (Szilágyi, 1879, 522–523). A 17. századot a könyvtár Kolozsmonostoron vészelte át, amit a könyvek címlapján megtalálható katalogizálás, a tulajdonjog jelzései és az évszámok tanúsítanak. Ezek a jelzések – „Domus RP Patrum Monostoriensium 1671”; „Domus PP Monost. Soc. Jesu 1614”; „Catalogo

⁷ Basta rendelete a jezsuiták kárpótoltatása ügyébe, 1603. okt. 2., XLVIII. b.)

PP Monostoriensium inscriptus Anno 1670.” „Domus Patrum Colos-Monost. 1682.” „Domus Monostoriensis in Transylvanie” etc. – mutatják a könyvtár kolozsmonostori életét és azt a gyarapodást, amivel a jezsuita atyák a lehetőségekhez képest könyvtárukat fejlesztették (György, 1994, 33).

A Collegium [Academicum] Societatis Jesu Claudiopolis (Jezsuita Akadémia) életében nagy változást a fejedelemség megszűnése és a Habsburgok 17. századi erdélyi be rendezkedése hozott, akik felkarolták a katolikus oktatást és a katolikus szerzetesrendek által fenntartott tanintézményeket. III. Károly magyar király 1732. október 15-én megerősítette a kolozsvári jezsuita akadémia részére a Báthory István által tett birtokadományokat (Jakab, 1888, 549–550; Szögi, 1995, 173–175, 37).

Kolozsvár katolikus hívei 1693-ban visszakapták az óvári domonkos (ma ferencesrendi) zárdát, ahol a jezsuiták 1712-ig tanítottak. Kétemeletes kollégiumuk építését 1703-ban a Farkas utca elején kezdték meg, amely a Király utcáig húzódott, és az 1730-as években készült el (Varga, 2007, 27). Az építkezéshez a már romokban heverő kolozsmonostori apátság köveit is felhasználták. Ezzel párhuzamosan 1724 óta folyt a Szentháromságról nevezett templom építése, így az egymás szomszédságában levő iskola és a templom csaknem egy tömböt alkotott; a jezsuiták akadémiaja itt működött a rend feloszlásáig. A jezsuiták az új épületegyüttesben gyógyszertert (Erdélyi, 1897–1898, 56–57),⁸ csillagvizsgálót, valamint az épület földszintjén, a Király utca felé néző szárnyban modern könyvtárt is működtettek. A könyvtár itt állt mozdíthatatlanul 1777-ig (György, 1994, 55). A jezsuita korszak kutatói az akadémiai időszak kezdetén a könyvtár állományát kb. 1000–1500 kötetre becsülték, mely a 16. századból megmaradt kötetekből állt, és amelyet az 1727-től ismét működő nyomdájukból napvilágot látott könyvekkel gazdagítottak. A diákok az 1734-ben felépült és Szent József védnöksége alá helyezett Báthory–Apor szemináriumban és 1735-től a Nemesi konviktusban (Convictus nobilium) laktak.

A 18. században a Habsburg központosítási törekvések mellett a diákok létszámának növekedését és a tantárgyakban bekövetkezett változásokat figyelhetjük meg. A korszerű oktatást a folyamatosan gazdagodó könyvtár mellett a nyomda és a csillagvizsgáló is segítette. A nyomda már 1581-ben, az iskolaalapító fejedelem idejében is létezett, amint az Roth Pál 1785. március 16-án Benkő Józsefnek elküldött leveléből ismert (Vass, 1857, 15; Ferenczi, 1896, 13), aki szerint a jezsuiták kolozsmonostori letelepedésükkor könyvsajtót is hoztak, ahol aztán az évek folyamán vallásos tartalmú könyveket és tankönyveket nyomtattak. A nyomda sorsa szorosan kapcsolódott az iskola, illetve a jezsuiták sorsához, így nem véletlen, hogy a többszöri száműzések a nyomda működésére is kihatottak. A Habsburg-korszak pozitívan hatott mind az iskola, mind a nyomda alakulására. Antalffy János erdélyi püspök 1727. márciusában (Salzbauer, 1876–77, 46) a jezsuitáknak betűkészetet és könyvnyomdát ajándékozott, amelyet a jezsuiták a rendházukban működtettek.

⁸ Csernovics Ferenc rektor a „közjóért és övéi vigasztalására” 1731–1732 között gyógyszertert létesített; a szegényeknek ingyen adtak gyógyszert.

A csillagda létrejötte több tudós jezsuita nevéhez fűződik, mint például a felállítást kezdeményező és 1734-től Kolozsváron tanító Jánossi Miklós jezsuita matematikushoz, akinek munkáját Hell Miksa (Hadobás, 2008, 7)⁹ és Hartmann Nándor (Döbrentei, 1815, 5)¹⁰ folytatták. Ezt a nagyon értékes kezdeményezést Mártonfi József, a későbbi erdélyi püspök karolta fel, aki maga is az iskola diákja, később tanára volt, ugyanakkor szenvedélyes csillagász volt.

A jezsuita korszak híres tanárai és tudósai között megemlíthetjük Antonio Possevino, a bibliafordító Káldi György, a csillagász Hell Miksa, a matematikus Hartmann Nándor, vagy Baróti Szabó Dávid magyar költő és nyelvújító és Bzenszky Rudolf nevét. A híressé vált tanítványok között ott találjuk Pázmány Péter bíborost, Haller János író, Apor Pétert, Mikes Kelemt, Apor Istvánt, Erdély kincstartóját és az iskola nemes szívű támogatóját (Biró, 1925, 120),¹¹ akiről a Szent József konviktus a Báthory–Apor nevet kapta.

Báró Apor Péter *Metamorphosis Transylvaniae* című művéből a 17. századvégi jezsuita kollégium mindennapjait, a diákéletet és Kolozsvárt is megismerjük: „Mert mind addig az míg én Kolozsváratt tanoltam, még templomunk sem volt ben Kolosvár városában; az hol most az convictus temploma vagyon, ott vala egy ház, az is csak köz rend ház vala, abban volt az szent mise. Harang sem vala egy is, hanem két jókora csengettyű, az kikkel iskolákban csengettenek, misére, vecsernyére is azokkal harangoztanak. (...) Az kapu az templom mellett az piacz felé vala kétfelé nyíló; azon az mint bėjőttek, bal kéz felől volt egy kis bolt, abban tanították az syntaxist és grammaticát, az szép kis világos bolt vala; az mellett volt egy más bolt, az kiben tanították az principistákat és kis gyermekeket, de az olyan sötét vala, hogy télben, ha csak négy gyertya nem égett felvonó gyertyatartókban az boltnak majd közepin felfüggesztve, ketteje elébb s ketteje hátrébb: sem az mester könyvből tanítani, sem az gyermekek tanolni nem láttának, hanem az gyermekek megvonták egymást, gyertyára pénzt adtanak.” (Apor, 1736, 72)

A jezsuita rend és az iskola életét alapjaiban rázta meg az 1773. július 21-én keltezett pápai bulla (*Dominus ac Redemptor Noster*), amely alapján Mária Terézia 1773 szeptemberében megszüntette a jezsuita rendet a Habsburg Birodalom területén (György, 2009, 43; Fináczy, 1927, 325).

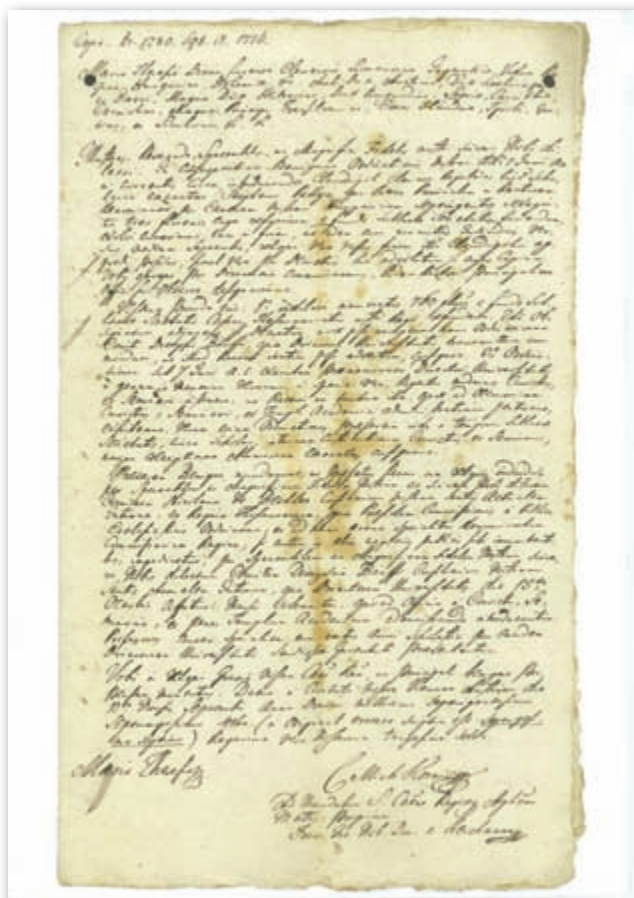
⁹ Hell Miksa a kolozsvári jezsuita egyetem mennyiségtudományi tanszékén 1752–1755 között tartózkodott, az új jezsuita rendház és obszervatórium építésében is részt vett. A hagyományok szerint itt is folytatott csillagászati megfigyeléseket, de ekkoriban főleg az elektromos és mágneses jelenségekkel foglalkozott.

¹⁰ Hartmann Nándor (vagy Ferdinánd) jezsuita, majd világi pap és matematikus. 1759-ben Bécsben matematikát tanult, 1771–1776 között a kolozsvári egyetem csillagvizsgálójának berendezője és első vezetője volt; egy mozgatható kvadránst, egy asztronómiai órát és több teleszkópot szerzett be.

¹¹ Apor István kincstárnok, hatalmas összeggel járult hozzá a jezsuita vagyon megváltásához, amikor a szemináriumot 30.000, majd 5000 forinttal támogatta.

A piarista korszak (1776–1948)

A piarista rend Erdélyben már a 18. század eleje óta¹² igyekezett megvalósítani a Kalazanci Szent József által hirdetett életszempéldét, pedagógiai és vallásos célkitűzéseket, a *Scholae Piae*-t, vallásos és ingyenes oktatásban részesítve társadalmi és nemzeti-ségi hovatartozástól függetlenül az ifjú nemzedékeket. Mária Terézia a piarista szerzetesrendet azért hívta be Kolozsvárra, mert feladatuknak és hivatásuknak a nevelést és az oktatást választották. Tagjai a 20. század közepéig a sokszor kilátástalannak tűnő világpolitikai döntések közepette áldozatos munkával nevelték és tanították a rájuk bízott fiatalokat.

Mária Terézia a feloszlatott jezsuita rend vagyonából alapozta meg a katolikus tanulmányi alapot, mely a katolikus iskoláztatás céljait szolgálta, és az 1767-ben a Királyi Főkormánysház keretei között létrehozott Katolikus Bizottság (*Commissio Catholica*) kezelésébe került (Holló, 2009, 89). A könyvtár felügyeletét is ez az új intézmény látta el. A jezsuiták helyét Kolozsváron az 1776 nyarán Pállya István vezetésével megérkezett piaristák vették át.

Mária Terézia a jezsuita rend feloszlását követően, 1775. február 16-án kelt 2626. E. 30. számú, 45 pontból álló rendeletével meghatározta a jezsuita vagyon, iskolák, intézetek, templomok új birtokbavételét és átrendezését. A rendelet 43. pontja értelmében az erdélyi jezsuita székhelyeken maradt jogi, teológiai, filozófiai és más magasabb tudományok-

hoz tartozó könyveket Kolozsvárra kellett szállítani az egyetemi könyvtár gyarapítására (György, 2009, 81). A kegyesrend a nemesi konviktust (*Convictus nobilium*), a Szent Józsefről elnevezett szemináriumot (*Seminarium Bathorianum, Aporianum, Seminarium*

¹² Besztercén 1717-ben, Nagykárolyban 1725-ben, Máramaroszigeten 1730-ban, Medgyesén 1741-ben, Szentannán 1750-ben, Kolozsváron 1776-ban telepedtek le.

Sancti Josephi Pauperum) (Balanyi, Biró, Biró, Tomek, 1943, 77), a rendházat és a jezsuiták templomát vehette birtokba.

A Habsburg Birodalomban a tanügy birodalmi szinten történő megreformálása, egy központosított, az állam által ellenőrzött és vezetett tanügyi rendszert eredményezett. Az iskolákban folyó oktatói-nevelői munka a felvilágosult abszolutizmus két képviselőjének, Mária Terézia, majd fia, II. József döntései szerint történt.¹³ A királynő a bécsi egyetem mintájára akarta megszervezni a kolozsvári tanintézményt (N. Dávid, 1978, 304) azért, hogy az erdélyi fiatalok saját országukban képezzék magukat a külföldi egyetemek helyett. Ezt a szerepet a kolozsvári tanintézménynek, az *Universitas*-nak kellett volna betölteni 1774-gyel kezdődően, amikor Mária Terézia jogi kart, egy évvel később pedig orvosi kart (*Institutum Medico-Chirurgicum*) (Maizner, 1889, 2) hozott létre a bölcsészet és teológia mellett.

II. József, a kalapos király 1786-ban megszüntette a teológiát, ezzel a 12 éven át működő egyetemet visszaminősítette akadémiai líceummá. A humán tárgyak, a latin nyelv és irodalom mellett bevezették a matematika, természettudományok, történelem, földrajz, zene és bölcsészet, műszaki rajz tanulmányozását. A jezsuita tanrendhez képest a piarista rugalmasabb volt, a természettudományokat előtérbe helyező, gyakorlatiasabb és modernebb, lépést tartott a humán és reál tudományokban bekövetkezett változásokkal.

A 18–19. századok fordulóján jelentős beruházások történtek, mint például az Erdélyi Római Katolikus Státus tulajdonát képező díszes csillagdaépület, amelyet Mártonfi József püspök (Temesváry, 1931, 25)¹⁴ alapított, és amelynek építését 1798-ban, a nagy tűzvész után kezdtek el, és 1805-ben fejezték be. A csillagda felügyeletét az alapító Gegő Adolf mennyiségtanárra és a tanszéken tanító utódaira bízta. A csillagda felügyelői 1805–1886-ig: Gegő Adolf, Letavay Sándor, Buzna Lázár, Hornyai Ambró, Korecz Lőrincz, Pallyó Endre, Magyarász Incze, Perlaky László, Ovsiák Alajos, Berecz Antal, Géczy Benedek, Jusztai Károly és Tóth Jenő tanárok voltak.

A nyomda a jezsuiták feloszlata után a katolikus tanulmányi alap birtokába került eladásáig; a megjelentett könyvek címlapján ez volt olvasható: „Kolozsv. az egyetem

¹³ Mária Terézia 1777-ben kiadta a *Ratio Educationis*-t, amit az erdélyi oktatás számára 1781-ben II. József *Norma Regia*-ja egészített ki. II. József 1784-ben megszüntette az ingyenes oktatást, 1785-ben pedig az iskolák mellett működő bentlakásokat. Ezek az intézkedések negatívan hatottak az iskolákra, hiszen a piarista iskolákat egyik jellemvonásuktól, az ingyenes oktatástól fosztotta meg. A számok magukért beszélnek: a tandíj bevezetése miatt sok fiatal hagyta abba a tanulást; míg az 1782–1783. tanévben 225 fiatal tanult a piaristák kolozsvári iskolájában, ez a szám az 1789–1790-es tanévben 106-ra csökkent. A bentlakások megszüntetése miatt a tanulók jó része, akik vidékről származtak, és a két bentlakás egyikében éltek, fokozatosan elmaradoztak. A nemesi konviktus és a Szent József fiúnevelő bezárása 212-ről 157-re csökkentette a diáklétszámot.

¹⁴ Mártonfi József püspök még végrendeletében is megemlékezett a Kolozsváron alapított csillagdáról, és hagyatékának tizedrészét „A hetedik részt egyenlő arányban a kolozsvári csillagdának és vezetőjének (aki különben mennyiségtan tanár is), a kolozsvári alsófokú nemzeti iskola fejének s az ugyanottani elemi iskola silányan fizetett igazgatójának s végül csillagászati felszerelések beszerzésére hagyom. Ennek a résznek kezelésére az erdélyi főkormányzók kéréndő fel”, valamint „Még megmaradt könyveim közül a mennyiségtani műveket a kolozsvári csillagdának” hagyta.

betűivel.” (Salzbauer, 1876–77, 46) 1809-ben Hochmeister Márton¹⁵ a tanintézet egykori joghallgatója, kolozsvári könyvnyomdáját a tanügy támogatására a kolozsvári tanintézetnek ajándékozta. I. Ferenc király 1815. július 28-án elrendelte, hogy az erdélyi római katolikus tanintézetek könyveiket kizárólag itt nyomtassák. A nyomda az 1820–1821-ben megvásárolt Kül-Torda utcában kapott helyet, igazgatásával a piarista rend bölcsészeti tagjai voltak megbízva, akik „nyomdaigazgató” címet kaptak, mint például Gegő Adolf, Koros Imre, Buzna Lázár, Bonda Benedek, Lezó Ferencz, Szentpéteri Imre k. fő-kormányshéki írnok, majd Finály Henrik, az Erdélyi Múzeum Egyesület titkára s a Magyar Tudományos Akadémia levelező tagja. 1872-ben a könyvnyomdát haszonbérbe adták ki (Salzbauer, 1876–77, 47).

A piarista korszak híres tanárai mások mellett a történetíró Koppi Károly, a költő Bolla Márton, a polihisztor Katona Dénes, az új csillagda vezetője Gegő Adolf (*Magyarországi csillagászok életrajzi lexikona*)¹⁶ és a matematikus Hornyai Ambrus voltak.

A piarista korszak híressé vált tanulói: Martonfi József és Lönhart Ferenc római katolikus püspökök, Káján (Caian) Demeter és Leményi (Lemeni) János görög-katolikus püspökök, Moga Vazul ortodox püspök, Szász Károly politikus és jogász, Bölöni Farkas Sándor író és utazó, Br. Jósika Miklós regényíró, Br. Jósika Sámuel a király személye körüli miniszter, belső titkos tanácsos, Torma Károly régész, Gr. Teleki Sándor politikus, Gr. Wass Sámuel utazó, Gr. Kemény József történész, az Erdélyi Múzeum Egyesület egyik alapítója, Ötvös Ágoston orvos, Groisz Gusztáv politikus, Kolozsvár főjegyzője 1837-ben, Gheorghe Șincai és Petru Maior, az Erdélyi Iskola (*Școala Ardeleană*) tagjai és Ioan Molnar Piuariu orvos, valamint Puskás Tivadar a telefonhírmondó feltalálója.

Br. Jósika Miklós, a regényíró így emlékezett vissza az iskolában eltöltött évekre: „Mondtam már, hogy tanulásom ellen nem lehetett kifogás, habár az egész konviktusban senkit sem büntettek annyit, mint engemet; páter Gul ezt capacitatióknak nevezte. Igaza volt, nagyon capióltam a dolgot.” (Jósika, 1977, 40)

A 19. század nagy változásokat hozott a tanintézmény életében, amikor a jogi kar 1849-ben, a bölcsészeti kar pedig 1850-ben szűnt meg, ahol az 1794–95 és 1849–50 között összesen 7.424 diák tanult. Az orvosi kar önálló intézménnyé alakult. Az akadémiai líceum a bekövetkezett változások miatt 1850-től főgimnáziumként folytatta a fiatalok oktatását és nevelését. A tanítás folytonosságát bizonyítják a következő számadatok: 1777–1778 és 1794–1795 között 3.053 diák, az 1794–1795 és 1850–1851 közötti időszakban pedig 13.507 diák tanult itt.

Miután az 1820-as évek elejére felépült a Farkas utcában az új épület, az iskola könyvtárát a második emeletre költöztették, a mai díszterembe, ahonnan aztán tűzvész-

¹⁵ Hochmeister Márton nagyszebeni és kolozsvári nyomdatulajdonos volt, aki 1790-ben Kolozsváron nyomdát és könyvkereskedést létesített. Ő alapította és indította az első erdélyi magyar újságot, az Erdélyi Magyar Hírvivőt, mely 1790-ben hetenként kétszer jelent meg Nagyszebenben.

¹⁶ Gegő József 1803-tól (más adat szerint 1805-től) a kolozsvári csillagda vezetője volt, aki az 1798-as tűzvészben elpusztult intézményt újjászervezte. Hallgatóival szférikus mérési gyakorlatokat végeztetett, lakásán meridián távcsövet szerelt fel.

delmi okokból az 1890-es években Zachár János piarista tanár irányítása alatt leköltöztették a földszintre.

Piarista főgimnázium

Mégis talán a legnagyobb változást az hozta, hogy az iskola, a templom és a könyvtár az 1873-ban újjászerveződő Erdélyi Római Katolikus Státus (Holló, 2009, 120–127) ellenőrzése és felügyelete alá került. A levéltári források alapján állíthatjuk, hogy ezután az oktatási intézményt érintő összes döntést a Státus igazgatótanácsának tagjai hozták.

A piarista rend tagjai áldozatos munkával nevelték és oktatták az egész Erdély területéről érkező fiatalokat, akik tanulmányaik elvégzése után akár hivatalnokokként is elhelyezkedhettek. Tanulmányaik folytatására több lehetőség adódott: a kolozsvári egyetemen vagy az 1894-ben alapított Kalazantinumban azon fiatalok számára, akik szerzetesként szerettek volna tanúságot tenni. A piaristák tevékenységének elismerése megmutatkozik a volt diákok, valamint Kolozsvár és Erdély azon polgárainak adományaiban, akik ezekkel a kegyesrendi szerzetesek munkáját és a diákokat szerették volna támogatni. A már említett I. Lipót (1694), Apor István (1698, 1700), Mártonfi József és Hochmeister Márton mellett megemlíti Bulbuk Manót (Emánuel), akire a Bátho-

ry-Apor szeminárium bejárati folyosóján kökeretbe foglalt fekete márványlap emlékeztet: „Bulbuk Emánuel kolozsvári polgár emlékére, aki a kolozsvári két fiúnevelő intézetnek 60.000 korona alapítványt hagyott. 1821–1897.” Az 1903–1904. tanévben a tanintézmény új pecsétet kapott, amelynek közepén Szent Imre, a fiatalok védőszentje és a következő felirat volt látható: „AZ ERDÉLYI RÓM. KATH. STÁTUS FÖGYMNASIUMA. KOLOZSVÁROTT.”

A tanintézmény népszerűségét leginkább a 300–500 körüli diáklétszám mutatja, amely időnként a 600–700 főt is elérte. Az érettségi vizsgákra jelentkező diákok pályatervezésének tanulmányozása a filozófia egyértelmű hanyatlását mutatja az orvostudomány, a jog, a teológia vagy a műszaki szakok javára. A műszaki szakok megnövekvő válsztása a mérnökök és a köztisztviselők iránti magas kereslettel magyarázható.

Dr. Szentkirályi Gyula, későbbi kúriai bíró a következőképpen emlékezett vissza szeretett iskolájára: „Ötven évi kolozsvári életemből az első nyolcat (1864–1872) a Farakas-utcai piarista gimnáziumban töltöttem. (...) Emlékszem, az I. és II. gimnáziumban 100-nál többen zsúfolódtunk egy osztályban. (...) Akkor a német világban ugyanis bármelyik, leghátulsó padban ülő, ha felelésre hivatott, jogosítva volt bármelyik az első sorban ülő eminens tanulót versenyre kihívni. Ha jobban felelt, helyet cseréltek, a hátulsó került az eminens helyére. Ez azonban csak nagy ritkán fordult elő.” (Szentkirályi, 1926, 93)

Dr. Jancsó Benedek, a kolozsvári Ferenc József Tudományegyetem tanára a következő gondolatokkal emlékezett iskolájára: „Az iskola szelleme kifogástalanul katolikus és vallásos volt. Vallásos kötelességeink teljesítését megkövetelték, de minden túlzás nélkül. Soha egy gyűlölködő vagy ellenségeskedő érzést eláruló szót a más vallásúak ellen tanáraink ajakáról nem hallottunk.” (Jancsó, 1926, 97)

A 19. század végének – 20. század első felének híressé vált piarista diákjai között megemlíthetjük még Kuncz Aladár és Passuth László regényírókat, Bochkor Mihály jogtörténészt, valamint Révai Károly műfordítót is.

A „boldog békeidők” vége és az I. világháború kitörése alapjaiban rázta meg a tanintézményt. A háború első évében a tanév később kezdődött, több diákot (*Értesítő* 1917–1918, 4)¹⁷ és tanárt¹⁸ besoroztak, a tanintézményben laktanyát alakítottak ki (*Értesítő* 1914–1915, 10).¹⁹ Az 1915–16. tanévben az I. hadosztály parancsnoksága a földszinten, az I. emeleten, a tornateremben, valamint a belső udvarban rendezkedett be, ahol tábori konyhát alakítottak ki. Januárban a tornatermet 80 sebesült katona számára lábadozó kórházzá alakították. A következő tanévben a rendkívüli helyzetre való tekintettel több intézményt helyeztek el, például a 170. tábori postát, a hadműveleti főpénztárt és a tábori lelkeszi hivatalt. A háború sújtotta vidékekről a Státus-főgimnáziumok²⁰ 69 diákot hoz-

¹⁷ Az 1891, 1895 és 1896-ban született 22 diák közül 1914-ben 17-et soroztak be és küldtek a frontokra, 1917-ben az 1900-ban születettek kerültek sorra, a 42 tanulóból 19-et soroztak be.

¹⁸ Holló Károly rajztanárt és Mócsy Antal tornatanárt is hadba szólították, akiknek hiányában ezek a tanórák szüneteltek.

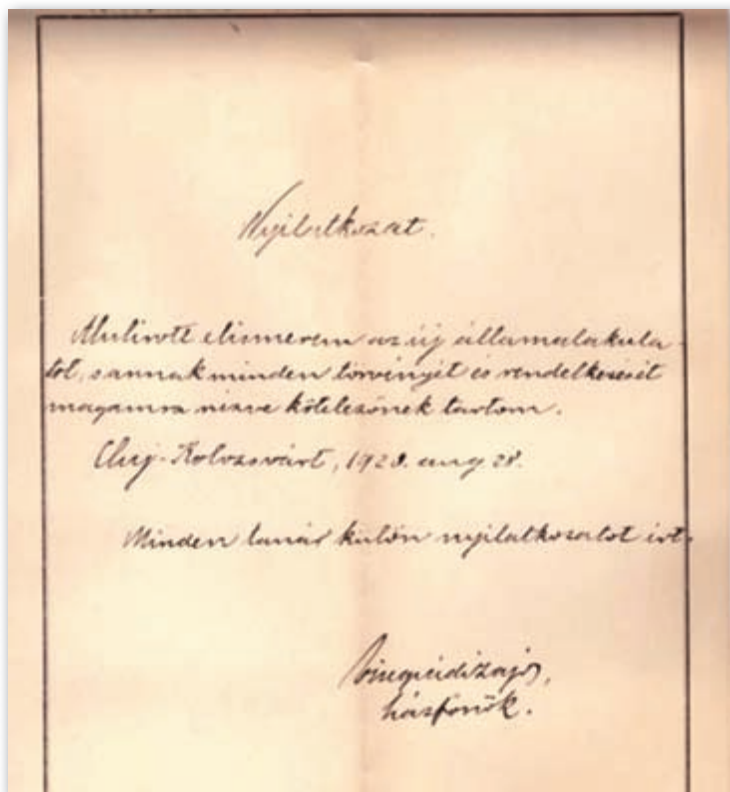
¹⁹ Itt nyert elhelyezést a m. kir. 21. honvéd népfelkelő gyalogezred 12. tábori század körlete.

²⁰ A csíkszeredai, kézdívasárhelyi és székelyudvarhelyi főgimnáziumokat értve alattuk.

tak a tanintézménybe. 1917-ben a német katonai hivatal telepedett rá az épületre. Ezek a háborús körülmények kihatottak az iskolai életre és a tanításra is: több szülő kénytelen volt tandíjmentesítést kérni, időről időre járványok törtek ki, a tanévek később kezdődtek, és korábban értek véget, a fegyelem fellazult, a tanulóknak katonai tanfolyamokon kellett részt venniük. A Mária Kongregáció és a Pázmány Önképzőkör tagjai gyűjtéseket szerveztek a Vöröskereszt támogatására.

Az I. világháborút, majd a Trianont követő időszakot minden erdélyi magyar tanintézmény megszenvedte, így az Erdélyi Római Katolikus Státus kolozsvári Főgimnáziuma is. A többi olyan iskolával összehasonlítva, ahol piaristák tanítottak, Kolozsváron a diákok abban a szerencsés helyzetben voltak, hogy az oktatás nyelve továbbra is a magyar nyelv maradt (bár kötelező módon kellett román nyelvet, valamint román nyelven Románia történelmét, alkotmánytanát és földrajzát tanulniuk), de – mivel az iskola fenntartója a Státus volt – ők határozták meg az oktatás nyelvét (Biró, 2011, 20). A román állam kötelezővé tett hűségnyilatkozatot követelt a szerzetestanároktól, akik annak hiányában nem taníthattak. Ilyen döntések meghozatala komoly próbatétel elé állította a piarista atyákat, akik hivatástudatuknak köszönhetően tudtak felülemelkedni ezeken az akadályokon.

Az impériumváltást követő első éveket a politikai bizonytalanság pánikhangulata, a mindennapok fennmaradásáért folytatott harc, a román nyelvből bukott érettségi vizsgák helyét átvette a 20-as évek aktív munkahangulata, amikor a tanárok a Státus anyagi támogatásával nyelvkurzusokat, felkészítőket, tanulmányi ki-rándulásokat szerveztek, hogy tanítványaik jó eredményekkel álljanak helyt a szakasz-záró vizsgákon. A diákok szabadidejükben

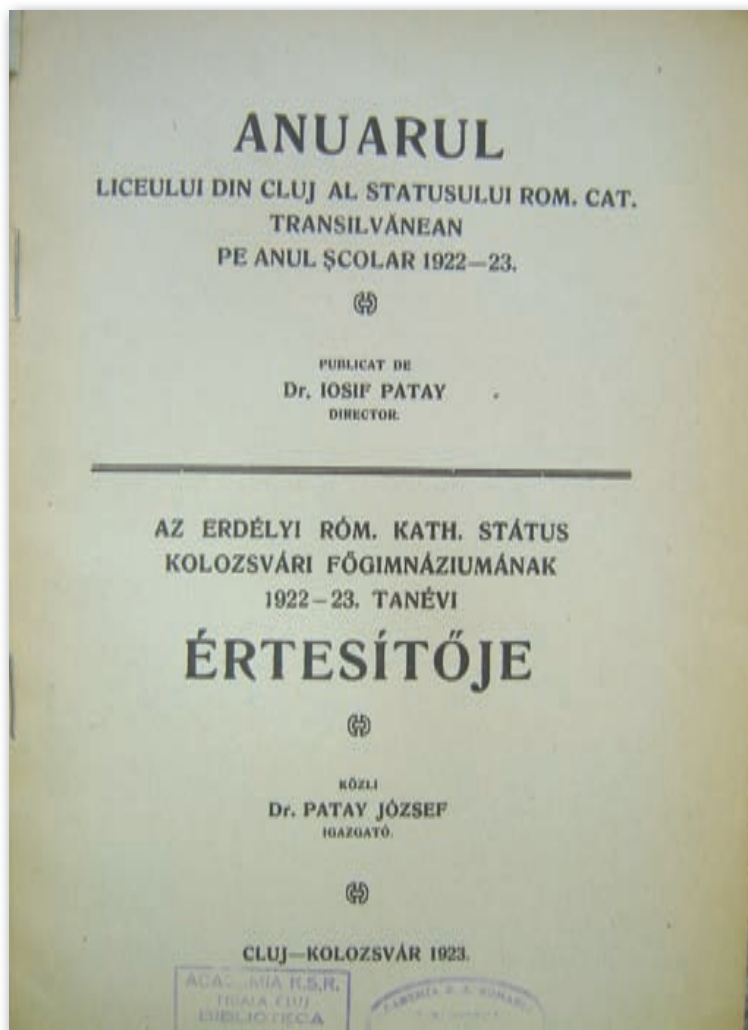

Hűségnyilatkozat

a Mária Kongregációban, a Pázmány-körben, a Daliskolában és a különböző szakkörökön képezték magukat.

A két világháború közötti időszak első éveiben a Státus tanügyi bizottsága több javaslattal állt elő, amelyekkel iskoláik felekezeti és nemzeti jellegének megőrzését segítették volna elő, így például az 1920. szeptember 29-én megtartott közgyűlésen a javaslatok között megtalálható a tanterv korszerűsítésének, új tankönyvek megírásának és azok kiadásának fontossága, valamint olyan bizottság kialakítása, amely az összes iskolának dolgozzon ki tantervet (*Erdélyi Római Katolikus Státus Jegyzőkönyve*, 1921, 18). Bár a Státus iskolafenntartóként magának követelte az érettségi vizsgák elnökletét, az 1922-es érettségien minden igyekezet ellenére csak bizottsági tagként vehetett részt, mert az el-

nöklés jogát az állam kiküldötte, Aurel Ciortea, a kolozsvári Kereskedelmi Akadémia igazgatója kapta meg. Ez volt az utolsó év, amikor az érettségi oklevelek kétnyelvűek voltak (*Historia domus*, 1921–1922). Ezt az állapotot tükrözik az iskola kétnyelvű évkönyvei és az új pecsét felirata is: „Az erdélyi róm. kath. státus főgimnáziuma Kolozsvár. Liceul statusului rom. cat. Transilvania Cluj. 1579.” (*Értesítő* 1921–1922, 15) Ebben az időszakban Majláth püspök látogatásai erősítették az erkölcsi tartást a tanári karban, a diákságban és a szülőknél, akik ebben az új helyzetben a megmaradásért küzdöttek.

Az évkönyv első oldala

A Státus tiltakozása ellenére az 1923–24. tanévben miniszteri rendelettel bevezették Románia alkotmányának, történelmének és földrajzának a román nyelven való tanítását. A kolozsvári iskolában csak 1924 januárjától tértek át erre a rendszerre, a tanfelügyelő-ség többszöri szóbeli és írásbeli figyelmeztetése után. Ebben az évben vált kötelezővé a karszalag használata, amelyen az intézmény neve, a diák anyakönyvi száma és a piarista címerrel ellátott fejfedő volt, valamint a diák fényképével ellátott ellenőrző könyvecske. Az 100.085/1923. számú rendelet megszüntette a magántanulói státust, azzal a meg-szorítással, hogy a felekezeti iskolák csak azonos felekezeti tanulót fogadhatnak be (*Historia domus*, 1923–1924). A más felekezeti és más nemzetiségű tanulóknak el kellett hagyniuk az intézményt, ezért a következő tanévtől a diákok nagyrészt magyar nemzeti-ségűek és római katolikus felekezetiűek voltak. A Státus kolozsvári iskolája nyilvánossági joggal rendelkezett, és nyolcosztályos magániskolaként működött, bár ennek elismerése hosszadalmas volt (*Liceul rom. cat. din Cluj. Registrul de inspecțiuni. Dela 30 Noiembrie 1923*, I. lap). Az iskola nyilvánossági jogát 1928 tavaszán erősítették meg (Autorizația No. 80), és ebben meghatározó szereppel bírt Dr. Gyárfás Elemér jogász is.

Az érettségi vizsgák gyenge eredményei miatt 1926-ban az iskola igazgatója a taná-ri karral és az iskolafenntartóval folytatott tanácskozás után úgy döntött, hogy délutá-nonként két-két órában a tanulóknak román nyelvből, Románia földrajzából és törté-nelméből felkészítő órákat tartanak az intézmény (és az iskolafenntartó) költségére. A két világháború közötti időszaknak egyik jellegzetessége az állandó tanerőhiány volt, a szerzetes-tanárok létszámának csökkenése, ami az iskola jellegét veszélyeztette, amely-nek problémáját a Kalazantinum felállításával próbálták megoldani. A vizsgatárgyakat (román nyelv, Románia földrajza, történelme) csak képesítővizsgálattal (ún. Capacitate-vizsgálattal) rendelkező tanárok taníthatták. Ezeket a tantárgyakat felaprózott óraszám-ban osztották el a román vidékekről érkező tanárok között, akiket gyakran cseréltek, így a folytonosság hiánya is hozzájárult az amúgy is nehéz tananyag elsajátításához. Má-sik sajátossága ennek az időszaknak az állandósított hivatalos látogatások és ellenőrzé-sek voltak, amelyeket az iskolafenntartó és az államot képviselő tanfelügyelők végeztek. A két világháború közötti időszakban az iskolán belüli szervezeti élet fellendülésének le-hetünk tanúi. A piarista iskolákban mindig fontos helyet foglalt el a diákok készségei-nek és tudásának fejlesztése, amelyet azonban nemcsak az iskola padjaiban, hanem az is-kolán kívüli tevékenységeken is gazdagítottak. A Mária Kongregáció, a színjátszás, a kü-lönböző szervezetek és a sajtó kiváló teret biztosítottak a tehetséges tanulók számára. Az 1925–1926-os tanévben Rózsa János, Uitz Mátyás és a jezsuita Olasz Péter kezdeménye-zése hozta létre a *Jóbarát* című, katolikus szellemiségű, keresztény értékeket felkaroló if-júsági folyóiratot, amely megnyilvánulási lehetőséget biztosított diákoknak és tanárok-nak egyaránt (*Értesítő 1926–1927*, 7). A *Jóbarát* kapcsolatteremtő szereppel bírt, hiszen az erdélyi iskolák diákjainak Mária Kongregációs és cserkészeti tevékenységéről is be-számolt (Bodó, 2005, 76). Itt bontakozott ki Venczel József, a későbbi társadalomkuta-tó és egyetemi tanár, Erőss Alfréd, a temesvári piarista gimnázium diákja, a kolozsvári Hittudományi Főiskola későbbi dogmatika tanára és Aubermann Péter, későbbi piaris-

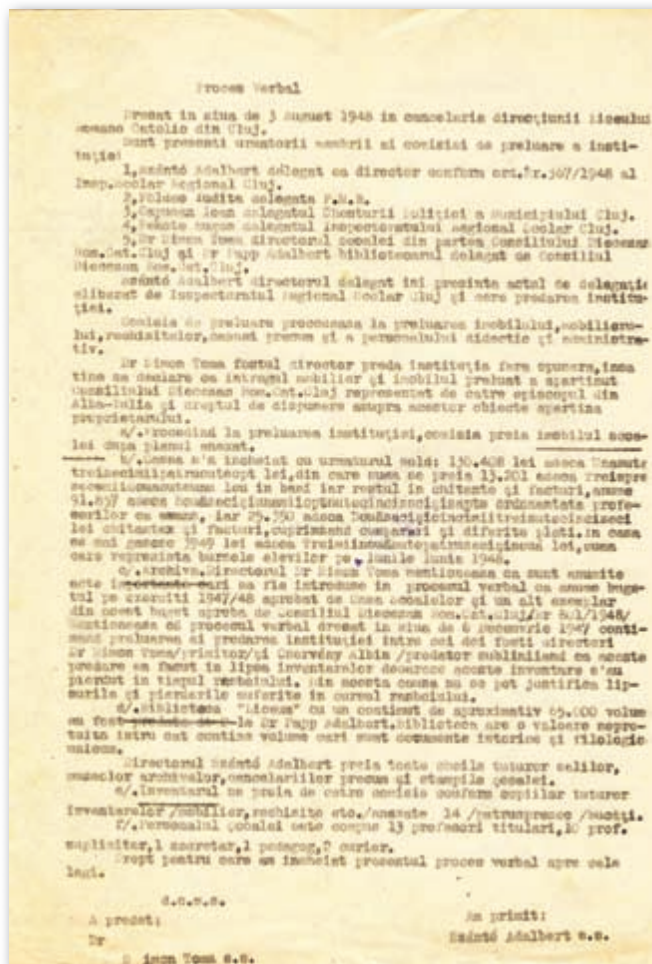
ta szerzetes. Az iskola kórusa és zenekara, illetve színjátszó csoportja több alkalommal örvendeztette meg a kolozsvári közönséget előadásával. 1926 nyarán az új igazgatónak, Bíró Vencelnek a kezdeményezésére a piarista rend 150. éves Kolozsvárra való településének évfordulóján öregdiákok találkozóját szervezték meg, amely hagyománnyá vált a kolozsvári iskolában (*Historia domus*, 1925–1926). Az öregdiákok adakozásából nyílt meg az 1926–1927. tanévben az új díszterem, amelyben Mikes Kelemen, Jósika Miklós és Majláth Gusztáv Károly szobra kapott helyet (*Évkönyv 1940–41*, 31).

Az 1940-ben bekövetkezett II. bécsi döntés mélyreható változásokat eredményezett. A Magyar Vallás- és Közoktatásügyi Minisztérium 24.024/1940. számú rendelete értelmében az Észak-Erdélyben található vallásos intézmények vezetése alatt álló iskolák, ezeknek alárendelve folytatják tevékenységüket, így a kolozsvári főgimnázium is (323. dosszié, 1939–1943, 291–1940/41). Az újabb történelmi fordulat megélénkítette az isko-

la és a könyvtár életét, hiszen az oktatás új lendületet kapott, a sátoraljaújhelyi és budapesti piarista iskolák több száz kötetes támogatásban részesítették a most már Zágoni Mikes Kelemen nevét viselő tanintézményt (*Évkönyv 1940–41*, 71). A következő években a tantervek, tankönyvek és óraszámok a magyarországi tantervekhez igazodtak.

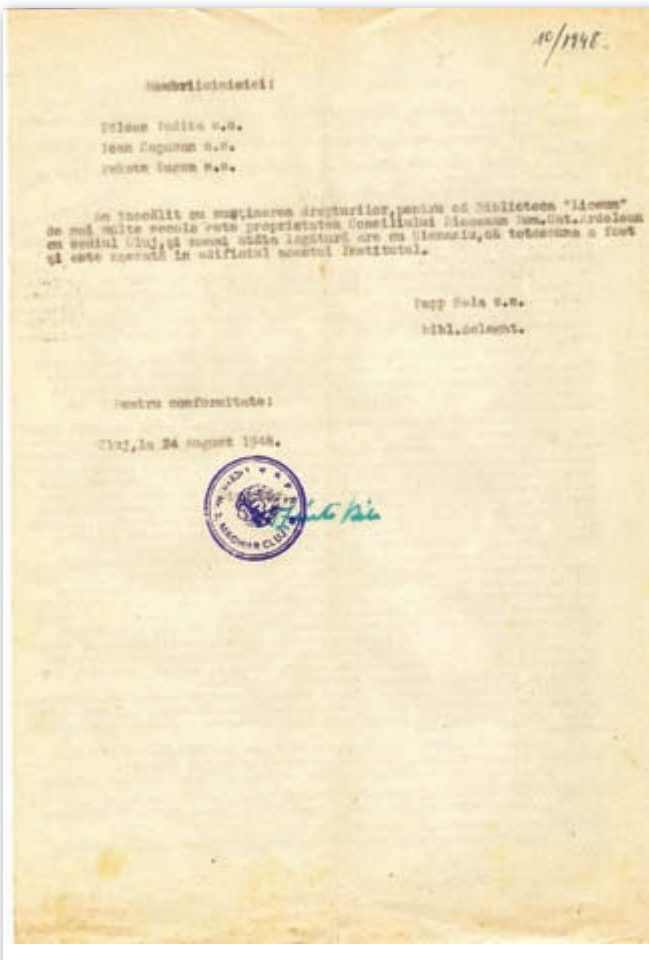
Az 1942–1943-as tanévben a könyvtárosok felmérései szerint az iskola diákjai Arany János, Petőfi Sándor, Gárdonyi Géza, Jókai Mór, Mikszáth Kámán és Móricz Zsigmond műveit olvasták a legszívesebben, a világirodalom nagyjai közül pedig Cooper, Mark Twain és Jules Verne regényei voltak a legkeresettebbek (*Évkönyv 1942–43*, 48). Ezekben a választásokban kétségtől nagy szerepe volt a tanárok által javasolt háziolvasmányoknak is.

A 20. század híresebb világi tanárai között megemlít-

hetjük Finály Henrik szótáríró, Vass József történészt, Czirbusz Géza földrajztudóst, Szopos Sándor festőművészt, a piarista paptanárok közül pedig Biró Vencelt, aki a romániai piarista rendtartomány utolsó rendfőnöke is volt, Cservény Albint, Mikó Gábert, Uitz Mátyást, valamint Denderle József tankönyvíró, történészt.

A II. világháború vége Észak-Erdély Romániához való visszacsatolását is jelentette, valamint a királyság megszüntetését, a kommunista rendszer kiépítését és a szovjet minta teljes átvételét. Az új rendszer azonban az egyházak iskolai életben vállalt szerepét nem tűrte meg, így került sor a szerzetesrendek megszüntetésére, valamint az egyházi ingatlanok államosítására.

Jegyzőkönyv

A kolozsvári iskola, a rendház, a két bentlakás és könyvtár államosítására 1948. augusztus 3-án került sor. A könyvtár az államosításkor kb. 65.000 kötetet számlált. A valamikori Lyceum-könyvtár köteteinek nagy része napjainkban is az 1970-es években felépített Akadémiai Könyvtár állományát gazdagítja.

A piarista szellemiséget az iskola diákjai és családjaik, a helyben maradt világi tanárok és a Kolozsváron egyházi szolgálatba került volt paptanárok vitték tovább.

A „világi” korszak (1948 –)

Az iskolában – bár a tanintézmény neve többször változott – humán és reáltárgyakat egyaránt magas színvonalon tanító, elkötelezett tanári kar folytatta az oktatói-nevelői tevékenységet.

Az iskola épületében az államosítás után koedukált módon zajlott az oktatás. Az Állami Magyar Pedagógiai iskola több párhuzamos osztályát helyezték át, és tanítók és tanítónők új generációit képezték. A tanintézmény igazgatója a későbbi egyetemi tanár, Felszeghy Ödön volt. A tanügy új szellemiségben való megreformálását követően az épület berendezését és szemléltető eszközeit a Tanítóképző vette birtokba, és az új helyzetben a tanítók mellett, pionírokat, testnevelő tanárokat és 1954-től óvodai személyzetet is képezték.

Az első líceumi osztály az 1955–1956-ös tanévben indult útjára, így az iskola 1956 őszétől 11. Számú Középiskolává alakult. Az utolsó tanítóképzős osztály 1960-ban, az első líceumi osztály pedig 1959-ben érettségizett. Az 1965–1966-os tanévben a román tannyelvű tanítóképzőt a Szent Jóskába helyezték. Az 1960–70-es években a tanintézményben a diáklétszám gyors ütemben növekedett. Az új elképzeléseknek megfelelően az elemi osztályokba bevezették az angol nyelv tanítását. Az 1969-es tanévben érettségiztek le először nappali tagozatos tanulók, akik új tanrenddel, 12 éven át folytatták tanulmányaikat (*Tiltott évkönyv*, 1990, 83). A líceumi tanulók számára 1971-től kötelező szakmai gyakorlatot vezettek be 5+1 napos tanítási héttel (Gaal, 1990, 22), így a tanulók a hét egy bizonyos napján az Armătura gyárban dolgoztak.

1971 után a tanintézménybe áthelyezték a Nicolae Bălcescu Líceum magyar sportosztályát. Az itt végzett diákok között kiemelkedő eredményeket ért el gerelyhajításban Ráduly-Zörgő Éva, aki Romániát három olimpián képviselte (München: 1972, Montreal: 1976, Moszkva: 1980), és országos csúcsot állított fel (68,80 méter). Pap János vívásban képviselte Romániát három olimpián.

A kötelező tízosztályos oktatás bevezetésével 1975-től a diákok már felvételi vizsga nélkül jutottak be a kilencedik osztályba, viszont a tizenegyedik osztályba felvételizniük kellett. Az iskola 1977-től a 3-as Számú Matematika-Fizika Líceum nevet kapta, és megnevezéséhez híven a reál tantárgyakat helyezték előtérbe. Az iskolában az 1984–1985-ös tanévtől párhuzamosan működtek magyar és román tannyelvű líceumi osztályok, és mivel a felvételi vizsga után is a diákok többsége magyar anyanyelvű volt, ezért az Emil Racoviță líceumból egy román osztályt helyeztek át azért, hogy javítsanak az „összetételén” (Lázár, 1990, 31).

Az 1979–80-as tanév októberében az iskola vezetősége ellenőrzött, többször cenzúrázott, majd jóváhagyott programmal tudta megszervezni az iskola 400 éves fennállásának emlékünnepségét. Következő évben Zsoldos Álmos rajztanár létrehozta a Klubgaleriát, ahol az iskola tanulói képzőművészeti alkotásaikkal mutatkozhattak be. A Klubgaleria megszületésével a történelmi múltat idézték meg, és annak állítottak emléket, ugyanis a piarista gimnáziumban működő Kolozsvári Normál Rajzodában, 1883-ban rendezték meg az első erdélyi hivatalos képzőművészeti tárlatot.

Az 1989-ben bekövetkezett politikai változások kihatottak a tanintézmény életére is. Az iskola 1990 és 1999 között 2-es Számú Elméleti Líceumként működött, és vezetősége hosszas tárgyalások után érte el, hogy a román osztályok az oktatásügyi minisztérium 1990. február 5-én kelt 7178. számú rendelete alapján február közepén az újonnan létrehozott Avram Iancu líceumba költözzenek (Lázár, 1990, 27).

Az iskola 1999-től hivatalosan is felvehette alapítójának, Báthory István erdélyi fejedelem és lengyel királynak a nevét.

Ad multos annos!

Felhasznált irodalom

1. Levéltári források

Erdélyi Római Katolikus Státus (a atovábbiakban: ERKS) Levéltár, VII/1. a., 3 doboz, Piarista rendtart. Kolozsvári Historia Domus 1845-1921 [Historia Domus Claudiopolitanae et Acta Visitationis Canonicae ab anno 1845]

ERKS Levéltár, 249. doboz, Kolozsvári gimnázium nyilvánossági jogára vonatkozó iratok 256–1904–2007.

Kolozs Megyei Állami Levéltár – Kolozsvár, Liceul rom. cat. din Cluj. Registrul de inspecțiuni. Dela 30 Noiembrie 1923, I. lap.

Kolozs Megyei Állami Levéltár – Kolozsvár, Liceul Romano-Catolic Cluj Alap, 323. dosszié, 1939–1943, 291–1940/41.

2. Gimnáziumi értesítők

Az Erdélyi Róm. Kat. Egyházmegyei Tanács vezetése alatt álló kolozsvári Zágoni Mikses Kelemen róm. kat. gimnázium Évkönyve az 1940–41. tanévről.

Az Erdélyi Róm. Kath. Egyházmegyei Tanács vezetése alatt álló kolozsvári Zágoni Mikses Kelemen róm. kat. gimnázium évkönyve az 1942–43. tanévről, Kolozsvár, 1943.

Az Erdélyi Róm. Kath. Státus Kegyesrendiek vezetése alatt álló kolozsvári főgimnáziumának Értesítője az 1917–1918. tanévről.

Az Erdélyi Róm. Kath. Státus Kegyesrendiek vezetése alatt álló kolozsvári főgimnáziumának Értesítője az 1914–1915. tanévről.

Az Erdélyi Róm. Kath. Státus Kegyesrendiek vezetése alatt álló kolozsvári főgimnáziumának Értesítője az 1921–1922. tanévről.

Az Erdélyi Római Katolikus Státus kolozsvári főgimnáziumának 1926–1927. tanévi Értesítője.

3. Szakirodalom

A kolozsvári róm. kath. főgimnázium Emlékalbuma 1579–1929 (1930), Cluj-Kolozsvár, Minerva Irodalmi és Nyomdai Műintézet Rt.

Apor Péter (1736): *Metamorphosis Transylvaniae*, Rózsavölgyi és Társa kiadása, Budapest.

Az Erdélyi Római Katolikus Státus 1920. szeptember hó 29-ikén tartott évi rendes közgyűlésének Jegyzőkönyve (1921), Kolozsvár.

Balanyi György, Biró Imre, Biró Vencel, Tomek Vince (1943): *A magyar piarista rendtartomány története*. Budapest.

Biró Vencel (1925): Az impériumváltozás kora. In: *Az erdélyi katolicizmus múltja és jelene*, Dicsőszentmárton, Erzsébet Könyvnyomda Részvénytársaság.

Biró Vencel (1935): *Báthory István fejedelem*, „Gloria”-könyvnyomda Cluj-Kolozsvár.

Biró Vencel (2011): *A kolozsvári római katolikus gimnázium története 1918–1940. A Báthory-Apor szeminárium története 1579–1933*. Művelődés, Kolozsvár.

Bodó Márta (2005): Iskolai színpad, színpadi kultúra a két világháború közötti Erdélyben egy ifjúsági lap tükrében. In: *Erdélyi Múzeum*, 67, 1–2.

Döbrentei Gábor (1815): Gróf Batthyáni Ignácz. In: *Erdélyi Múzeum*, Második füzet, Pest.

Erdélyi Károly (1898): A kolozsvári róm. kath. főgymnasium története. In: *A kegyes tanítórendiek vezetése alatt álló kolozsvári róm. kath. főgymnasium értesítője az 1897–1898. iskolai évről*.

Szilágyi Sándor (szerk., 1877): *Erdélyi Országgyűlési Emlékek 3. 1576–1596*. Budapest.

Szilágyi Sándor (szerk., 1879): *Erdélyi országgyűlési emlékek 5. 1601–1607*. Budapest.

Ferenczi Zoltán (1896): *A kolozsvári nyomdászat története*. Kolozsvári Keresk. és Iparkamara, Kolozsvár, Ajtai K. Albert könyvnyomdája.

Fináczy Ernő (1927): *Az újkori nevelés története*. Budapest.

Gaal György (1990): Iskolánk története In: *Tiltott évkönyv*. Kolozsvár.

György Lajos (1994): *A kolozsvári római katolikus Lyceum-könyvtár története (1579–1948)*. Argumentum, Budapest.

György Lajos (2009): *Fejezetek Mártonfi József erdélyi püspök (1746–1815) életrajzából*. METEM Könyvek, Budapest.

Hadobás Sándor (2008): *Hell Miksa és Sajnovics János bibliográfiája*. Érc- és Ásványbányászati Múzeum Alapítvány, Rudabánya.

Holló László (2009): *A világiak által „vezetett” egyházmegye*. I. Kolozsvári Egyetemi Kiadó.

Jakab Elek (1888): *Kolozsvár története*. II. Buda.

Jakab Elek (1888): *Oklevéltár Kolozsvár története második és harmadik kötetéhez*, II. Budapest.

Jakó Klára (1991): *Az első kolozsvári egyetemi könyvtár története és állományának rekonstrukciója 1579–1604*. Scriptum, Szeged.

Jakó Zsigmond (1991): Négy évszázad a művelődés szolgálatában In: *A talpraállás évkönyve*. Kolozsvár.

Jancsó Benedek (1926): Visszaemlékezés a kolozsvári róm. katolikus főgimnáziumra. In: *Öreg diák visszanéz...* Minerva Irodalmi és Nyomdai Műintézet, Cluj-Kolozsvár.

Jósika Miklós (1977): *Emlékirat*, Magyar Helikon, Budapest.

Kovács András (2009): A kolozsvári Farkas utcai templom és kolostor jezsuita korszaka. In: Gábor Csilla, Luffy Katalin, Sipos Gábor (szerk., 2009): *Erdélyi reneszánsza*, I., Erdélyi Múzeum Egyesület, Kolozsvár.

Lázár Irén (1990): Kiegészítések az iskola történetéhez (1978–90). In: *Tiltott évkönyv*. Kolozsvár.

Bartha Lajos, Könnyű József, Pischne Könnyű Edina (szerk., 2004): *Magyarországi csillagászok életrajzi lexikona* (2004). Ponticulus Hungaricus, VIII. 7–8.

Maizner János (1889): A kolozsvári orvos-sebész tanintézet történeti vázlata 1775–1872 In: *Orvos-természettudományi Értesítő*. Erdélyi Múzeum Egyesület, 14. évf., XI., 1.

Monumenta antiqua Hungariae (1969). (Ed. Ladislaus Lukács), Roma, I. 1550–1579.

N. Dávid Ildikó (1978): A kolozsvári egyetem építészeti oktatása a XVIII. század végén. In: *Művészet és felvilágosodás*, Budapest.

Palkó Attila (1992): Iskolánk építkezéseinek története. In: *A megmaradás évkönyve*, Kolozsvár.

Periş, Lucian (1998): *Le Missioni Gesuite in Transilvania e Moldavia nel Seicento*. Editura Fundația Pentru Studii Europene, Cluj-Napoca.

Salzbauer János: A kolozsvári kegyes tanítórendi társház és rom. kath. főiskola évszázados történeti vázlata. In: *A kegyes tanítórendiek vezetése alatt álló kolozsvári rom. kath. főgymnasium 1876/7-ik tanévi Értesítője*.

Szentkirályi Gyula (1926): Diákélet a piaristáknál a német világban. In: *Öreg diák visszanéz...* (szerk. György Lajos) Minerva Irodalmi és Nyomdai Műintézet, Cluj-Kolozsvár.

Szögi László (1995): *Régi magyar egyetemek emlékezete 1367–1777*. (Memoria universitatum et scholarum maiorum Regni Hungariae), Budapest.

Temesváry János (1931): Hét erdélyi püspök végrendelete. In: *Erdélyi tudományos füzetek*, Erdélyi Múzeum Egyesület, 34.

Varga Júlia (2007): *Katolikus közép- és felsőoktatás Erdélyben a 17. századtól a 19. század közepéig* (doktori disszertáció). Budapest.

Vass József (1857): Az erdélyi rom. katolikusok fő-tanintézete Kolosváratt. In: *A kolosvári rom. kath. nyilvános teljes gymnasium évkönyvei*. VI. füzet, Kolosváratt.

Veress Endre (1906): Oklevéltár a kolozsvári Báthory-egyetem történetéhez. (1579–1603). In: *Erdélyi Múzeum*, 1906. Új folyam 1. (23.) évf. 5.

Veress Endre (1911): *Epistolae Et Acta Jesuitarum Transylvaniae Temporibus Principum Bathory (1571–1613)*. [Erdélyi jezsuiták levelezése és iratai a Báthoryak korából], I, Budapest.